

УДК 330.5

JEL B00, N01

DOI 10.32782/2617-5940.1.2024.10

**Валентин Романовський**

аспірант кафедри економічної теорії,  
Київський національний економічний університет  
імені Вадима Гетьмана  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4971-0748>  
E-mail: VRomanovskiy2001@gmail.com

## ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІТ СЕКТОРІ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІСТЬ

**Анотація.** Метою статті є комплексний аналіз економіки інтелектуальної власності в ІТ-секторі, її ролі та значення для розвитку галузі, а також виявлення ключових проблем та перспектив у цій сфері. В процесі дослідження використовувалися такі наукові методи як аналіз, порівняння, узагальнення, методи групування, класифікації. Досліджено теоретичні питання економіки інтелектуальної власності. Визначено, що захист інтелектуальної власності має давню історію, що сягає ще 500 року до нашої ери в Стародавній Греції, де ремісники ставили особливі знаки на своїх виробах для ідентифікації авторства. Характерною рисою ІТ-бізнесу є те, що основними активами компаній служать не нерухомість чи вироблена продукція, а права інтелектуальної власності на програмне забезпечення, а також бренд та логотип, які дозволяють вирізнятися серед конкурентів. Визначено, що сьогодні ІТ-компанії активно використовують різні форми інтелектуальної власності для захисту інновацій та отримання економічних вигід від комерціалізації своїх розробок. Нині в більшості країн світу прийнято авторсько-правову модель охорони комп'ютерних програм. У багатьох країнах такі програми можуть отримати патентну охорону, якщо вони відповідають критеріям новизни, винахідницького рівня та промислової придатності, особливо якщо вони є частиною технологічних процесів або пристроїв. Звичними практиками в ІТ галузі є ліцензування програмного забезпечення, продаж цифрових продуктів і послуг, а також передача технологій. На сьогоднішній день в Україні існує серйозна проблема з захистом авторських прав на програмне забезпечення. Недосконале законодавство та недостатній захист авторських прав на програмне забезпечення можуть гальмувати розвиток вітчизняної ІТ-індустрії та стримувати її конкурентоспроможність на глобальному ринку. Для вирішення цієї проблеми Україні необхідно звернутися до кращих світових практик та врахувати досвід провідних країн у сфері захисту інтелектуальної власності на комп'ютерні програми. Вдосконалення чинного законодавства, посилення правової охорони змісту комп'ютерних програм та створення сприятливих умов для розвитку ІТ-галузі є нагальними завданнями.

**Ключові слова:** інтелектуальна власність, ІТ-індустрія, авторське право, патенти, інновації, комерціалізація технологій.

**Valentyn Romanovskiy**

Postgraduate Student of the Department of Economic Theory,  
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4971-0748>  
Email: VRomanovskiy2001@gmail.com

## PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN THE IT SECTOR: HISTORY OF DEVELOPMENT AND PRESENT

**Abstract.** This article provides a comprehensive analysis of the economics of intellectual property (IP) in the IT sector, examining its role and significance for the development of the industry and identifying key challenges and prospects in this area. The research employs scientific methods such as analysis, comparison, generalization, grouping, and classification. Theoretical aspects of IP economics are investigated. It is determined that IP protection has a long history, dating back to 500 BC in ancient Greece, where artisans placed special marks on their products to identify authorship. A characteristic feature of the IT business is that the main assets of companies are not real estate or manufactured products, but IP rights to software, as well as brands and logos that allow them to stand out from competitors. It is determined that today IT companies actively use various forms of IP to protect innovations and obtain economic benefits from the commercialization of their developments. Currently, in most countries of the world, the copyright model of protection for computer programs has been adopted. In many countries, such programs can obtain patent protection if they meet the criteria of novelty, inventive level, and industrial applicability, especially if they are part of technological processes or devices. Common practices in the IT industry include software licensing, the sale of digital products and services, and technology transfer. Today, there is a serious problem in Ukraine with the protection of copyright for software. Imperfect legislation and insufficient protection of copyright for software can hinder the development of the domestic IT industry and restrain its competitiveness in the global market. To solve this problem, Ukraine needs to turn to the best world practices and take into account the experience of leading countries in the field of IP protection for computer programs. Improving the current legislation, strengthening legal protection for the content of computer programs, and creating favorable conditions for the development of the IT industry are urgent tasks.

**Keywords:** intellectual property, IT industry, copyright, patents, innovation, technology commercialization.

**Вступ.** Стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифрової економіки в XXI столітті призвів до зростання ролі інтелектуальної власності як ключового активу в ІТ-секторі. Програмне забезпечення, алгоритми, бази даних, цифрові продукти та послуги стали основними джерелами доходів та конкурентних переваг багатьох ІТ-компаній. Однак, захист прав інтелектуальної власності й ефективне використання цих інтелектуальних активів стикаються з низкою правових, економічних, технологічних та етичних викликів.

По-перше, швидкі технологічні зміни та інновації в галузі ІТ створюють складнощі для чинних систем правового захисту інтелектуальної власності, зокрема патентів та авторських прав. Існують суперечки щодо патентоспроможності програмного забезпечення та алгоритмів, а також проблеми з визначенням обсягу прав інтелектуальної власності на цифрові продукти та послуги.

По-друге, виникають питання щодо балансу між захистом прав інтелектуальної власності ІТ-компаній та забезпеченням суспільних інтересів, таких як доступ до технологій, свобода інновацій та конкуренція на ринку. Надмірна монополізація та жорсткий контроль над інтелектуальною власністю можуть стримувати розвиток галузі та гальмувати технологічний прогрес.

По-третє, глобальний характер ІТ-індустрії та відмінності в законодавстві різних країн створюють проблеми для ефективного захисту та комерціалізації інтелектуальної власності на міжнародному рівні. Відсутність гармонізації правових норм призводить до подальших конфліктів та невизначеності.

По-четверте, питання етики та соціальної відповідальності також набувають ваги у сфері інтелектуальної власності в ІТ-секторі. Зокрема, виникають дискусії щодо доступу до критично важливих технологій, таких як медичне програмне забезпечення, та ролі інтелектуальної власності у забезпеченні рівних можливостей та інклюзивного розвитку.

Такі виклики вимагають ретельного вивчення та пошуку збалансованих рішень, які б забезпечували належний захист інтелектуальних прав ІТ-компаній, стимулювали інновації та інвестиції в галузь, водночас сприяючи технологічному прогресу та врахуванню суспільних інтересів.

**Літературний огляд.** Питання економіки інтелектуальної власності в ІТ-індустрії активно досліджуються вченими та фахівцями. Зокрема, Косяченко К. Е. проаналізував основи, функції та значення інтелектуальної власності [3]. Орлюк О. П., вивчаючи дані Європейського офісу інтелектуальної власності та Американського офісу патентів і торговельних марок, ідентифікував інтелектуальну власність як ключовий елемент економічного зростання [5]. Аяппан П. та Чін Л., аналізуючи дані, виявили, що країни з високим рівнем захисту інтелектуальної власності, зокрема торговельних марок та промислових зразків, показують кращі показники економічного зростання завдяки притоку іноземних інвестицій [9]. Водночас, швидкі технологічні зміни та постійна поява нових бізнес-моделей вимагають подальших досліджень цієї сфери.

Попри численні дослідження, низка питань залишається невирішеною. Зокрема, потребують вивчення шляхи гармонізації інтересів ІТ-компаній та суспільства у сфері інтелектуальної власності, баланс між

захистом прав та доступом до технологій, а також роль інтелектуальної власності у забезпеченні технологічного лідерства та конкурентоспроможності ІТ-індустрії.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є комплексний аналіз економіки інтелектуальної власності в ІТ-секторі, її ролі та значення для розвитку галузі, а також виявлення ключових проблем та перспектив у цій сфері.

**Методологія.** В процесі дослідження використовувалися такі наукові методи як аналіз, порівняння, узагальнення, методи групування, класифікації, графічного представлення.

**Основна частина.** Інтелектуальна власність у сфері ІТ не відрізняється від інтелектуальної власності в інших галузях. Вона дозволяє власнику отримувати повну вигоду від продукту, який пройшов шлях від ідеї до виходу на ринок. Інтелектуальна власність у ІТ-секторі займає надзвичайно важливе місце, адже технологічні інновації та цифрові продукти є ключовими активами багатьох компаній галузі. Історія виникнення економіки інтелектуальної власності у ІТ-індустрії тісно пов'язана із розвитком самих інформаційних технологій та еволюцією правового регулювання у цій сфері.

У контексті стрімкого розвитку технологій авторам та винахідникам, що сприяють прогресу, необхідний захист створеної ними інтелектуальної власності. Це гарантія того, що без попереднього дозволу ніхто не зможе використовувати авторський об'єкт, а власник отримає вигоду від його комерціалізації. Як захистити авторські права розробникам програмного забезпечення та уникнути порушення інтелектуальних прав?

Один з найраніших відомих літературних джерел про захист інтелектуальної власності датується 500 роком до нашої ери, коли кухарям у грецькій колонії Сібарис було надано багаторічну монополію на створення певних кулінарних делікатесів. Існує принаймні три інші відомі згадки про інтелектуальну власність у давнину, які описав Адам Мур із посиланням на відому працю Брюса Багбі [10]. У першому випадку Вітрувій (257–180 рр. до н.е.) виявив випадки крадіжки інтелектуальної власності під час літературного конкурсу в Александрії, виступаючи суддею на цьому конкурсі. Ще два випадки також стосуються римського права [16].

Перші звернення до концепції авторських прав датуються першим століттям нашої ери, коли, незважаючи на відсутність в римському праві інституту інтелектуальної власності, римські юристи обговорювали питання про те, яким чином повинні захищатися результати інтелектуальної праці [16].

У середньовічній Європі приймалися законодавчі акти з інтелектуальної власності, зокрема гільдії або об'єднання ремісників отримували від державних структур повноваження контролювати промислові галузі та керувати їх діяльністю. Ці гільдії також регулювали, які товари мали право на імпорт, продаж і виробництво, а також умови введення нових винаходів на ринок. Проте, аналізуючи їхню роботу, можна зрозуміти, що вони скоріше стримували новаторство, аніж підтримували його [15].

Як зазначає Сайбіл Фореман, поява авторського права в більшості європейських країн відбулася як

результат прагнення держави регулювати і контролювати результати діяльності ремісників, зокрема друкарів [12, с. 79].

Багато дослідників вважають, що перші нормативно-правові акти, що стосуються авторських прав, походять від системи привілеїв у Венеції [17, с. 711]. Одним із перших нормативно-правових актів, що стосуються захисту авторських прав, став акт, виданий Флорентійською Республікою 19 червня 1421 року для захисту прав відомого архітектора Філіппо Брунеллескі. Цей нормативно-правовий акт не лише визнавав права авторів та винахідників на результати їхньої інтелектуальної праці, але й стимулював розвиток інституту інтелектуальної власності в Європі [16].

Розвиток права інтелектуальної власності визначався не тільки необхідністю заохочення творчості та створення винаходів, а й різними політичними та релігійними мотивами. Так, у 1556 році в Англії була встановлена монополія на друк з метою обмеження впливу протестантського руху Реформації та розповсюдження його ідей [13].

У 1709 році був ухвалений Статут королеви Анни під назвою «Акт про сприяння науці шляхом надання авторам і купцям прав на копіювання друкованих книг на певний термін», який надавав законодавчий захист прав на книги та інші літературні твори. Документ вважається одним з перших законів, що закріпив ідею, згідно з якою автор твору має власні авторські права на своє творіння [8, с. 1]. Статут визначав, що копіювання є єдиним дозволеним методом вільного друку та передруку книг, порушення якого мало місце, коли книги друкувалися, передруковувалися та продавалися без відповідного дозволу. У випадку порушення авторських прав особа, відповідальна за порушення, мусила сплатити штраф у розмірі одного пені за кожен аркуш книги. Частина цього штрафу отримував автор, а іншу частину – держава. Незаконні копії книг також підлягали знищенню [12, с. 82].

Паралельно з розвитком авторського права в Англії протягом XVI-XVIII століть, відбувалося формування авторського права у Франції, де концепція авторського права відрізнялася від англійської моделі прав на копіювання творів. У Франції ця концепція з'явилася у XVI столітті та розвивалася в XVII столітті. Перше ексклюзивне право на публікацію своїх робіт отримав Гійом Морле, лютніст короля Генріха II, у 1551 році. Також завдяки системі королівських привілеїв були надані монополії видавцям і введена система цензури.

Термін дії цих привілеїв був досить короткий і не перевищував десяти років, після чого твір ставав державним надбанням. У 1566 році було випущено Ордонанс Мулена, який став першою законодавчою ініціативою у сфері авторського права у Франції, вимагаючи від книготоргівців і видавців отримання відповідних патентів, хоча він і не містив згадок про авторів творів [12, с. 32–33]. У Франції права авторів на їхні твори були визнані і закріплені відносно повно та детально тільки у 1793 році з прийняттям Закону «Про авторські права на літературні та художні твори» [14], а в США законодавство про авторські права було прийнято в 1790 році.

В США право інтелектуальної власності почало свій розвиток після отримання незалежності від Англії, коли колонії (за винятком Делавера) прийняли власні

нормативно-правові акти про авторське право, які значно відрізнялися один від одного, що призвело до зниження цінності авторських і патентних прав. Ця проблема була вирішена розробниками Конституції США, які передали питання авторського права під юрисдикцію федеральних органів влади [13].

Витоки економіки інтелектуальної власності у IT-секторі можна відстежити ще з середини XX століття, коли відбувся стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та програмного забезпечення. Однією з визначних подій у цій галузі стало створення у 1951 році першої комерційної комп'ютерної програми – Universal Automatic Computer (UNIVAC). Її розробники, компанія Remington Rand, зіткнулися з проблемою захисту своїх інтелектуальних прав на програмне забезпечення [2, с. 35].

На той час не існувало чітких юридичних норм щодо інтелектуальної власності на комп'ютерні програми, що створювало значні виклики для IT-компаній. Перші спроби захистити авторські права на програмне забезпечення були зроблені шляхом використання патентів та авторських угод між розробниками та клієнтами. Однак ці механізми виявилися недосконалими та не забезпечували достатнього захисту.

У листопаді 1961 року в США відбулась перша в історії реєстрація комп'ютерної програми як об'єкта авторського права. Проте, американці ще 19 років вивчали доцільність застосування авторського права до програмного забезпечення, а лише у 1980 році доповнили свій закон про авторські права відповідними змінами. США, яке офіційно визнало комп'ютерні програми об'єктами авторського права. Це дозволило IT-компаніям захищати свої інтелектуальні активи та отримувати економічні вигоди від їх комерціалізації [2, с. 37].

Першим законом, який включив комп'ютерні програми до переліку об'єктів авторського права, став закон, прийнятий у Філіпінах у 1972 році. За ним слідували Франція, Німеччина, Японія та Велика Британія у 1985 році, Іспанія у 1987 році, а Канада у 1988 році. Міжнародні дискусії щодо захисту комп'ютерних програм розпочалися у 1971 році за участю Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). ВОІВ у 1978 році затвердила Типові положення про охорону програмного забезпечення.

Хоча Бернська конвенція не визначає комп'ютерні програми як об'єкт авторського права, Угода по торговим аспектам прав інтелектуальної власності (ТРИПС) та Договір ВОІВ по авторському праву розглядають їх як літературні твори згідно з цією конвенцією.

У Європейському економічному співтоваристві це питання також отримало увагу. На основі звіту Комісії ЄЕС 1988 року, у 1991 році було прийнято Директиву Ради ЄЕС, яка визначила основні положення авторського права, що мали бути імplementовані у національне законодавство країн-членів до січня 1993 року [3, с. 119–120].

Таким чином, сьогодні в більшості країн світу прийнято авторсько-правову модель охорони комп'ютерних програм. Водночас у багатьох країнах такі програми можуть отримати патентну охорону, якщо вони відповідають критеріям новизни, винахідницького рівня та промислової придатності, особливо якщо вони є частиною технологічних процесів або пристроїв.

З розвитком Інтернету та цифрових технологій у 1990-х роках економіка інтелектуальної власності у ІТ-секторі набула ще більшого значення. Нові технології, такі як веб-браузери, інтернет-сервіси та цифрові продукти, вимагали ефективного захисту авторських прав, патентів та торгових марок.

Сьогодні економіка інтелектуальної власності у ІТ-індустрії є надзвичайно розвиненою та різноманітною. ІТ-компанії активно використовують різні форми інтелектуальної власності, такі як авторські права, патенти, торгові марки та комерційну таємницю, для захисту своїх інновацій та отримання економічних вигод від їх комерціалізації. Ліцензування програмного забезпечення, продаж цифрових продуктів та послуг, а також передача технологій стали звичними практиками у цій галузі.

Торгівля правами інтелектуальної власності займають значне місце в міжнародній торгівлі. Статистичні дані торгівлі ПІВ для окремих країн у 2022 р. представлено на рис. 1.

Сполучені Штати Америки відіграють провідну роль у світовій торгівлі ПІВ. У 2022 році плата за ліцензування та використання ІВ становила 14% експорту послуг США та 8% імпорту послуг США. У 2019 році Китай обігнав історичне лідерство США та став найкращим заявником патентів згідно з Договором про патентну кооперацію (РСТ), якою керує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). У 2022 році Китай і Сполучені Штати склали відповідно 25,2% і 21,2% від загальної кількості поданих заявок РСТ (278 100). Деякі аналітики відзначають, що кількість патентних заявок є одним із кількох показників рівня інновацій і що патенти можуть відрізнитися за якістю.

ІТ в Україні не лише змінюють спосіб життя та роботи, але й стають критичним чинником зміцнення економіки країни. За останнє десятиліття спостерігалось швидке зростання. Частка експорту комп'ютерних послуг в експорті послуг зросла на 35,3 в.п. і склала 4% ВВП.

Цифрове середовище посилює проблеми правозастосування, враховуючи зростання онлайн-піратства та інші фактори. У 2019 році світова торгівля контрафактними та піратськими товарами досягла приблизно 464 мільярдів доларів, або 2,5% світової торгівлі. У 2022 фінансовому році Служба митної та прикордонної служби США повідомила про вилучення 20 812 партій товарів, які порушують права інтелектуальної власності, орієнтовною вартістю майже 3 мільярди доларів. Китай, який історично був домом для потужної торгівлі підробленими товарами, залишався найбільшим джерелом таких вилучень.

Особливості інтелектуальної власності в ІТ-сфері включають авторські та патентні права. Авторське право – це набір прав, які автоматично належать тому, хто створює оригінальний авторський твір. Вони включають, зокрема, право відтворювати твір, створювати на його основі похідні роботи, розповсюджувати копії, а також публічно виконувати та демонструвати об'єкт інтелектуальної власності.

Згідно зі статтею 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.), комп'ютерні програми вважаються літературними творами у контексті статті 2 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів. Таке захист здійснюється щодо комп'ютерних програм, незалежно від методу чи форми їхнього представлення.

На мови програмування не поширюються авторські права. Так, програмне забезпечення створюється за допомогою тієї чи іншої мови програмування, але сама мова не охороняється, лише готові проекти, створені з її використанням. Мова програмування більше є інструментом, який допомагає створити програму, тоді як кінцевий результат, виражений у формі програми чи сайту, може бути захищений.

Наприклад, у 2011 році виник спір між американською компанією SAS Institute, яка надає комплект програмного забезпечення для збору та аналізу даних,

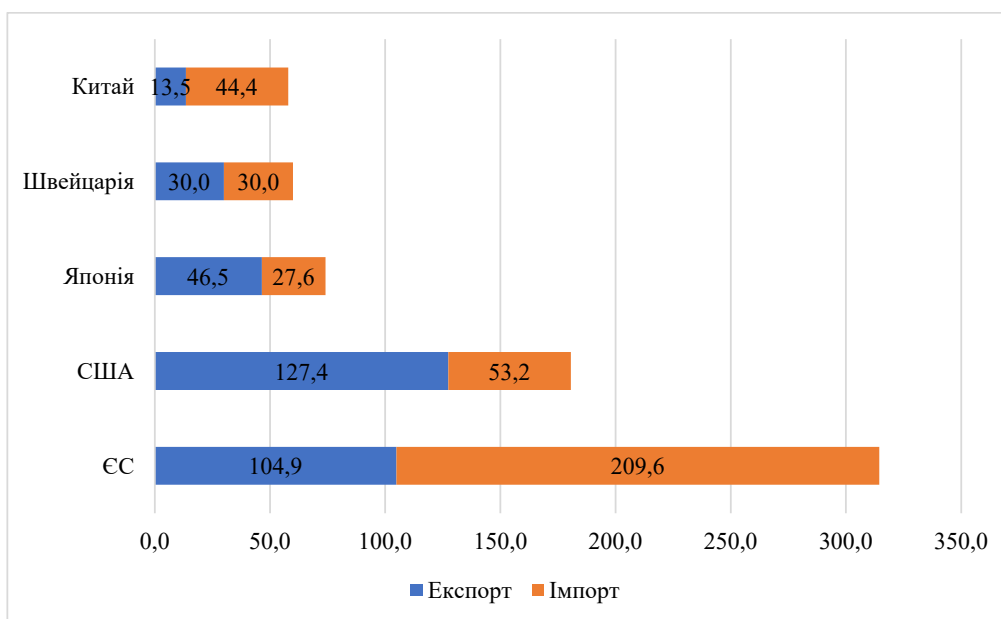


Рис. 1. Торгівля ПІВ для окремих країн, 2022 р., млрд дол США

Джерело: [18]

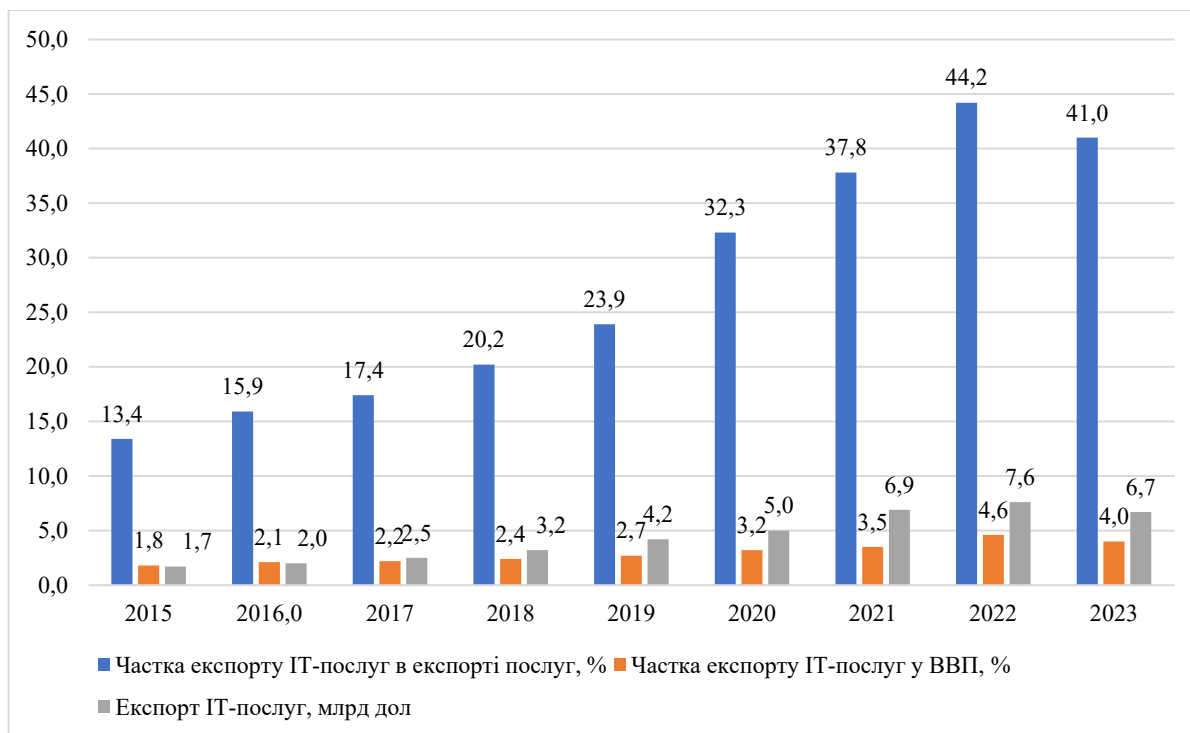


Рис. 2. Роль ІТ-сфери у розвитку країни

Джерело: [11]

та британською компанією World Programming Limited. У системі SAS працює тільки мова SAS, що забезпечує повну прив'язку до постачальника. World Programming створила альтернативну систему, в якій система SAS могла працювати без мови SAS – це призвело до спору. SAS Institute стверджували, що World Programming Limited неправильно використала ліцензію SAS Learning Edition [9, с. 540].

Європейський суд встановив, що на функціонал комп'ютерних програм, а також на мову програмування, не поширюються авторські права. Суд вислухав аргументи World Programming Limited, які полягають у тому, що мову програмування можна порівняти з мовою, що використовується письменниками, і заявив, що мови програмування – це просто різні цифрові словники, такі як HTML, Java, що використовуються для виконання комп'ютером певних завдань.

Згідно з другою частиною статті 180 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, захист надається математичному вираженню комп'ютерної програми в будь-якій формі. Ідеї та принципи, на яких базується будь-який елемент програми, включаючи інтерфейс, авторським правом не охороняються.

Отже, аналізуючи чинний правовий підхід, можна стверджувати, що повноцінний захист авторства алгоритмів та їхньої реалізації є неможливим, що не сприяє розвитку ІТ-сектору.

Характерною рисою ІТ-бізнесу є те, що основними активами компаній служать не нерухомість чи вироблена продукція, а права інтелектуальної власності на програмне забезпечення, а також бренд та логотип, які дозволяють вирізнятися серед конкурентів. Згідно з ст. 429 Цивільного кодексу України, особисті немайнові

права на об'єкт, створений у рамках трудового договору, належать працівникові-творцеві. Законом може бути передбачено, що певні особисті немайнові права на такий об'єкт належатимуть юридичній чи фізичній особі, у якій працює автор [7].

Майнові права на ІТ-продукти зазвичай належать не авторам, оскільки програми пишуть програмісти, а майнові права належать роботодавцям чи третім особам (замовникам). Використання майнових авторських прав на програмні продукти, зокрема публічне виконання, відтворення, переробка, поширення, передача в оренду та інше, завжди вимагає укладення авторських договорів.

Згідно з частиною 2 статті 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права», виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем [6].

Наразі роботодавці не приділяють достатньої уваги належному оформленню майнових прав на програмні продукти, вважаючи, що все, що створено працівником, за замовчуванням належить роботодавцю. Це призводить до численних проблем у подальшому використанні продуктів і судових спорів.

Згідно з пунктом 35 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12, якщо твір і/або об'єкт суміжного права створений (здійснений, вироблений) за службовим завданням роботодавця або за його рахунок, або в рамках виконання службових обов'язків, визначених трудовим договором (контрактом), або за замовленням, то виключні майнові права на такий об'єкт належать сторонам договору спільно, якщо інше не передбачено

договором. Одночасно особисті немайнові права залишаються за авторами – фізичними особами.

Аналогічно потрібно ретельно врегулювати правовідносини між замовником та розробником при розробці програмного забезпечення за цивільно-правовою угодою, оскільки за ст. 430 Цивільного кодексу України, майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений на замовлення, належать творцю та замовникові спільно, якщо інше не передбачено договором [7]. Лише власник дає згоду на копіювання, зміну, розповсюдження, продаж або модифікацію об'єкта інтелектуальної власності. Якщо хтось захоче використовувати результат творчої діяльності програміста, наприклад, об'єктний код, захищений як літературний твір, він повинен зв'язатися з автором і попросити про це дозволу.

Розробник (фізична особа), який написав програму, виступає її автором, йому належать два види прав:

– Особисті немайнові права: на ім'я, на авторство, на публікацію та на недоторканність. Вони невідчужувані та завжди залишаються за ним.

– Виключне право – майнове, з ним пов'язане будь-яке використання об'єкта інтелектуальної власності, воно може передаватися іншим особам [4, с. 83].

– Як правило, компанія-розробник отримує виключне право від фізичної особи через відповідний договір.

Основна мета авторського права в ІТ полягає в тому, щоб заохочувати і винагороджувати авторів шляхом надання майнових прав на створення нових творів і зробити ці твори доступними для загального огляду. Надаючи творцям виключне право, що дозволяє їм захищати свої творчі роботи від неправомірного використання, автори отримують економічну вигоду, а суспільство – вигоду від використання творчих робіт.

Необхідно врахувати, що промисловий підхід до розробки програмного забезпечення потребує більш чіткої та всебічної охорони таких продуктів. Підхід, який розглядає програмні продукти як літературні твори, здається нелогічним та не відповідає реальній суті таких продуктів, оскільки охороняється лише матеріальне втілення програмного продукту, тоді як зміст продукту залишається поза охороною. Таким чином, сама ідея, процес або метод, які лежать в основі продукту, не підлягають охороні. Водночас зовнішній вигляд продукту можна змінити, отримавши новий продукт, що не порушує авторські права оригінального продукту. Крім того, тривалий термін авторського права для ІТ-продуктів здається недоречним, адже через кілька років такий продукт може стати не тільки застарілим, але й непотрібним [1, с. 225].

Для захисту ідей, а не лише форм їх вираження, ІТ-продукти також можна захищати як винаходи чи корисні моделі. Однак цей процес є довгим та вартісним, і більш підходить для великих ІТ-компаній, аніж для індивідуальних та малих осіб. Крім того, патентування ІТ-продуктів часто вимагає дотримання умови промислової придатності, що передбачає практичне застосування продукту, а не просто теоретичну розробку.

Патентне право – це сукупність правових норм, які регулюють майнові та немайнові відносини, пов'язані з реалізацією промислової власності, до якої відносяться, зокрема, об'єкти патентного права. Патентне право дає можливість правовласнику монополюю розпоряджатися створеними результатами інтелектуаль-

ної діяльності. Для патентоспроможності вони повинні володіти певними ознаками. Винаходи повинні бути новими, мати винахідницький рівень і бути промислово придатними.

Захист авторських прав програмістів діє щодо різних об'єктів інтелектуальної власності – до них відносяться твори науки, літератури та мистецтва. Авторські права також поширюються на програмне забезпечення, яке охороняється як літературний твір. Якщо мова йде про програмне забезпечення, то під охорону потрапляють ісходний та об'єктний код, аудіовізуальне представлення (дизайн та оформлення інтерфейсу), а також підготовчі матеріали, необхідні програмісту для роботи.

Дизайн-макети, ескізи, 3D-моделі, ілюстрації, анімації, різні графічні елементи, використані під час створення програмного забезпечення, – все це також є об'єктами авторського права, які можуть використовуватися, зокрема, в ІТ-галузі. Для реалізації продукту важливо провести дослідження та визначити, яку задачу буде вирішувати об'єкт і яким чином. Результати дослідження можуть бути виражені у вигляді тексту та опубліковані як стаття або методичний посібник, і вони також охороняються авторським правом.

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про авторське право і суміжні права», піратством у сфері авторського права вважається публікація, відтворення, імпорт на митну територію України, експорт з митної території України та розповсюдження підроблених копій творів, включно з комп'ютерними програмами та базами даних [6].

На сьогоднішній день в Україні існує серйозна проблема з захистом авторських прав на програмне забезпечення. За даними від 2016 року, Україна очолила рейтинг країн за порушенням прав інтелектуальної власності. Також, згідно з інформацією від корпорації Microsoft у 2015 році, майже 85% програмного забезпечення, використаного в державних установах України, було неліцензійним.

Будь-який автор чи правовласник прагне максимально захистити свої авторські права від порушень. Однак, умови в Україні ускладнюють цей процес через недосконалі механізми захисту та боротьби з піратством. Крім того, великою проблемою є розповсюдження програмних продуктів через Інтернет, що ускладнює виявлення та припинення порушень авторських прав, особливо коли порушниками є фізичні особи. Згідно з ч. 11 п. 46 постанови пленуму Вищого господарського суду України № 12, публічний доступ до конфіденційних даних про фізичну особу, які зберігаються в реєстраційних даних власників доменів, закритий. У разі необхідності, заявник може звернутися до господарського суду за витребуванням таких даних. Таким чином, єдиним способом виявити особу порушника або власника сайту, де розміщено контрафактний продукт, є звернення до суду. Попри активне обговорення проблем захисту програмних продуктів в Україні, жодних позитивних змін у цьому напрямі наразі не відбулося. Прогресивні законопроекти з цього питання продовжують залежати у комітетах Верховної Ради України.

**Висновки.** Розвиток ІТ-індустрії в Україні відіграє значущу роль у забезпеченні економічного зростання держави, підвищенні добробуту населення та

інтеграції у світовий економічний простір. За останні роки спостерігається зростання рівня та попиту на об'єкти інтелектуальної власності у сфері інформаційних технологій, зокрема на міжнародних ринках. Однак, питання належної правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності в IT-галузі України, особливо комп'ютерних програм, залишається актуальною проблемою. Недосконале законодавство та недостатній захист авторських прав на програмне забезпечення можуть гальмувати розвиток вітчизняної IT-індустрії та стримувати її конкурентоспроможність на глобальному ринку.

Для вирішення цієї проблеми Україні необхідно звернутися до кращих світових практик та врахувати досвід провідних країн у сфері захисту інтелектуальної власності на комп'ютерні програми. Ефективна система захисту інтелектуальної власності в IT-секторі дозволить не лише запобігти численним правопорушенням незаконного використання програмного забезпечення, а й забезпечить суттєвий розвиток України у сфері комп'ютерних технологій. Це, в свою чергу, сприятиме зростанню економіки держави, залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної IT-продукції на світовому ринку.

#### Список використаних джерел:

1. Білан П. В. Окремі аспекти правової охорони прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 224–226. URL: [http://lsej.org.ua/7\\_2022/50.pdf](http://lsej.org.ua/7_2022/50.pdf)
2. Бутнік-Сівеський О. Економіко-правова природа оцінки майнових прав інтелектуальної власності – крок до розвитку. *Інтелектуальна власність*. 2020. № 6. С. 33–45.
3. Косаченко К. Е. Зміст та особливості правового регулювання і реалізації права інтелектуальної власності в контексті цивільно-правових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 118–121. URL: [http://lsej.org.ua/6\\_2022/28.pdf](http://lsej.org.ua/6_2022/28.pdf)
4. Носач Ю., Войтко С. Удосконалення процесів комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у сфері комп'ютерних технологій. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 7. С. 80–84. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/7.13>
5. Орлюк О. П. Як правильна політика захисту інтелектуальної власності впливає на економічне зростання. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/12/7097893>
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 61.
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
8. An explanatory note concerning the origins of the United Kingdom intellectual property legal regime. World Intellectual Property Organization. URL: <http://www.wipo.int/export/sites/www/wipolex/en/notes/gb.pdf>.
9. Ayappan P., Chin L. Intellectual property rights, foreign direct investment and economic growth. *International Journal of Economics and Management*. 2018. Vol. 12. No. 2. P. 535–548. URL: [http://www.ijem.upm.edu.my/vol12\\_noS2/](http://www.ijem.upm.edu.my/vol12_noS2/)
10. Bugbee B. *Genesis of American Patent and Copyright Law*. Washington (DC): Public Affairs Press, 1967.
11. Digital tiger the power of Ukrainian IT research for 2023. URL: [https://itukraine.org.ua/files/ITU\\_GT.pdf](https://itukraine.org.ua/files/ITU_GT.pdf)
12. Foreman S. *Copyright Law: World Study*. Delhi : University Publications, 2012.
13. History and Sources of Intellectual Property. National Paralegal College. URL: [http://nationalparalegal.edu/public\\_documents/courseware\\_asp\\_files/patents/IntroIP/History.asp](http://nationalparalegal.edu/public_documents/courseware_asp_files/patents/IntroIP/History.asp)
14. Loi du 19 juillet 1793, relative aux droits de propriété littéraire et artistique. *Lois et Actes du Gouvernement*. 1793. T. VII.
15. May C., Sell S. K. *Intellectual Property Rights: A Critical History*. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2006.
16. Moore A. Intellectual Property. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2011 Edition) / ed. by E. N. Zalta. URL: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/intellectual-property>
17. Prager F. D. History of Intellectual Property From 1545 to 1787. *Journal of the Patent Office Society*. 1944. № 26(11). P. 711–760.
18. World Bank. National Accounts Data : Gross Domestic Product (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

#### References:

1. Bilan, P. V. (2022). Okremi aspekty pravovoi okhorony prav intelektualnoi vlasnosti na kompiuternu prohramu [Some aspects of legal protection of intellectual property rights for computer programs]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 224–226. Available at: [http://lsej.org.ua/7\\_2022/50.pdf](http://lsej.org.ua/7_2022/50.pdf)
2. Butnik-Sivskyi, O. (2020). Ekonomiko-pravova pryroda otsynky mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti – krok do rozvytku [Economic and legal nature of valuation of intellectual property rights – a step towards development]. *Intelektualna vlasnist*, 6, 33–45.
3. Kosiachenko, K. E. (2022). Zmist ta osoblyvosti pravovoho rehuliuвання i realizatsii prava intelektualnoi vlasnosti v konteksti tsyvilno-pravovykh vidnosyn [Content and features of legal regulation and implementation of intellectual property rights in the context of civil relations]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 6, 118–121. Available at: [http://lsej.org.ua/6\\_2022/28.pdf](http://lsej.org.ua/6_2022/28.pdf)
4. Nosach, Yu., & Voitko, S. (2019). Udoshkonalennia protsesiv komertsializatsii ob'ektiv prava intelektualnoi vlasnosti u sferi kompiuternykh tekhnolohii [Improving the commercialization processes of intellectual property rights objects in the field of computer technologies]. *Pidpryemnytstvo ta Innovatsii*, 7, 80–84. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/7.13>
5. Orliuk, O. P. (2024). Yak pravylna polityka zakhystu intelektualnoi vlasnosti vplyvaie na ekonomichne zrostannia [How proper intellectual property protection policy affects economic growth]. *Ekonomichna Pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/12/7097893>
6. Zakon Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" [Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights"]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 6, art. 61.
7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. (2016). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 9, art. 89.
8. An explanatory note concerning the origins of the United Kingdom intellectual property legal regime. (n.d.). World Intellectual Property Organization. Available at: <http://www.wipo.int/export/sites/www/wipolex/en/notes/gb.pdf>
9. Ayappan, P., & Chin, L. (2018). Intellectual property rights, foreign direct investment and economic growth. *International Journal of Economics and Management*, 12(2), 535–548. Available at: [http://www.ijem.upm.edu.my/vol12\\_noS2/](http://www.ijem.upm.edu.my/vol12_noS2/)
10. Bugbee, B. (1967). *Genesis of American Patent and Copyright Law*. Public Affairs Press.

11. Digital tiger the power of Ukrainian IT research for 2023. (2023). Available at: [https://itukraine.org.ua/files/ITU\\_GT.pdf](https://itukraine.org.ua/files/ITU_GT.pdf)
12. Foreman, S. (2012). *Copyright Law: World Study*. University Publications.
13. History and Sources of Intellectual Property. (n.d.). National Paralegal College. Available at: [http://nationalparalegal.edu/public\\_documents/courseware\\_asp\\_files/patents/IntroIP/History.asp](http://nationalparalegal.edu/public_documents/courseware_asp_files/patents/IntroIP/History.asp)
14. Loi du 19 juillet 1793, relative aux droits de propriété littéraire et artistique [Law of 19 July 1793, relating to literary and artistic property rights]. (1793). *Lois et Actes du Gouvernement*, VII.
15. May, C., & Sell, S. K. (2006). *Intellectual Property Rights: A Critical History*. Lynne Rienner Publishers.
16. Moore, A. (2011). Intellectual Property. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2011 Edition). Available at: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/intellectual-property>
17. Prager, F. D. (1944). History of Intellectual Property From 1545 to 1787. *Journal of the Patent Office Society*, 26(11), 711–760.
18. World Bank. (n.d.). National Accounts Data: Gross Domestic Product (current US\$). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Стаття надійшла до редакції: 28.04.2024